

TOPLUMSAL EKOLOJİ BAĞLAMINDA TÜRKLERİN DOĞA İLE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ: MANDIRA FİLOZOFU FİLMİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Turgay KABAK*

Geliş Tarihi: Aralık, 2017

Kabul Tarihi: Mart, 2018

Öz

Bu çalışmada Türklerin doğaya yaklaşımı temelde mitolojik dönem, ilahi dinler dönemi ve modern dönem olarak üçe ayrılıp her üç dönemi de etkileyen düşünce tarzı ve dinamikler (üretim, tüketim, modernleşme, kapitalizm vb.) toplumsal ekoloji bağlamında incelenip açıklanmaya çalışılmıştır. Bozkır kültürünün en seçkin örneklerinden birisini ortaya koyan Türkler, temel geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılığı seçtikleri için daima doğa ile iç içe bir hayat sürmüşlerdir. Bu hayat esnasında doğadaki sudan, ağaçtan, bitkiden, hayvandan ve bilimum canlıdan yararlanmışlardır. Başka bir ifadeyle Türklerin kurduğu kültür ve medeniyet içerisinde doğa unsurları vazgeçilmez bir yere sahiptir. İlk planda maddi alışveriş olarak görünen bu ilişkiler sadece sosyo-ekonomik alanda kalmamış, Türklerin inanış ve düşünüş dünyasına da etki etmiş ve doğaya saygı duyan bir felsefenin oluşmasını sağlamıştır. Çalışmanın konusu da bu felsefede zaman içerisinde meydana gelen değişimlerdir.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal ekoloji, Toplumsal ekoloji-kültür ilişkisi, Mandra Filozofu, Türk kültüründe doğa.

A GENERAL OUTLOOK ON THE RELATIONSHIP OF THE TURKISH WITH THE NATURE WITHIN THE CONTEXT OF SOCIAL ECOLOGY: WHAT DOES THE MOVIE “MANDIRA FİLOZOFU (DIARY PHILOSOPHER)” MAKE US THINK?

Abstract

In this study, the approach of the Turks to the nature has been studied and explained within thoughts and dynamics (production, consumption, modernization, capitalism, etc.) that affected the three periods as the mythological period, divine religion period and modern period in the context of social ecology. The Turks, who set out one of the most distinguished examples of steppe cultures, have always lived a life with and within nature because they chose agriculture and livestock as their basic means of living. During this life, they have benefited from the water, tree, plant, animal and, in general, all living things in the nature. In other words, the elements of nature are indispensable in the culture and civilization established by the Turks. These relations, which seemed to be material exchanges on the first glance, did not only exist in the socio-economic area, but also influenced the Turks' beliefs and world of thought and provided a philosophy that respects nature. During the period of divine religions, there has been a great change of mind, a philosophy was formed that tended to become master of nature rather than to become a part of nature, but the change in this period is only mind-

* Dr. Öğr. Ü.; Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, turgaykabak@gmail.com.

set. Exploitation, consumption, and unlimited use of nature have become popular in the modern era.

Keywords: Social Ecology, Social Ecology-Culture Relation, Diary philosopher, Nature in Turkish culture.

Giriş

İnsanoğlunun kültürel birikimi içerisinde, doğa ile olan ilişkileri belirleyici bir unsur olmuştur. İnsanın doğaya bakış açısı, yaklaşım biçimi ve doğa içerisindeki konumunu belirlemesi inançlar, üretim ve tüketim kültürü, toplumsal ekoloji açısından incelenmesi gereken önemli unsurlardır.

Toplumsal ekoloji toplumun nasıl doğanın içinden çıkıp geliştiğini göstermeye çalışırken aynı zamanda toplumun geçirdiği farklılaşma ve gelişmeyi de göstermek durumundadır. Toplumsal ekoloji bu süreçte toplumsal evrim içinde meydana gelen ve toplumla doğal yaşamı yavaş yavaş karşı karşıya getiren kırılma noktalarını incelemeli ve tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar uzanan bu karşılaşmayı açıklamalıdır. İnsanın yalnızca doğaya zarar veren değil, aynı zamanda bilinçli çabaları yoluyla doğayı zengin bir biçimde güçlendirebilecek bir canlı olduğu düşünülürse, insanlığın geniş bir kesimini organik evrime etkin olarak katılmaktan alıkoyan ve yaşam dünyasını sömüren asalaklara dönüştüren etmenleri ortaya çıkarmak toplumsal ekoloji için son derece önemlidir. Bu proje rastgele bir yolla değil, doğal ve toplumsal gelişimi birbirleriyle tutarlı bir yere oturtmaya çalışarak, bu gelişimleri günümüzle ve ekolojik bir toplumun kuruluşuyla ilişkilendirerek ele alınmalıdır (Bookcin, 2013: 48).

Bu açıdan Türk milletinin doğa ile ilişkilerini birincisi mitolojik, ikincisi ilahi dinler (semavi dinler) ve üçüncüsü modern dönem olmak üzere başlıca üç döneme ayırabiliriz. Mitolojik dönemdeki anlayışa göre insanoğlu doğayı, evreni meydana getiren pek çok parçadan sadece birisidir. Bir insan ile bir ağacın, derenin veya taşın hiçbir farkı yoktur. Yani doğanın içerisinde sıradan bir unsurdur, doğanın sıradan bir parçasıdır. İnsanoğlu kendini doğanın bir parçası olarak gördüğü için doğaya, onu oluşturan her parçaya son derece saygılıdır. Taş, ağaç, su fark etmeksizin her şeyi kendisi gibi canlı sayar ve onlara saygı gösterir. Doğada canlılık gösteren bazı varlıkların da töze (yani ruha) sahip olduğu inancına dayanan animizm (Yolcu, 2017: 158) inancının da etkili olduğu bu dönemde Türkler, doğada var olan her şeyin bir ruha sahip olduğu ve o ruh incindiği zaman, ruhu inciten kişiye koruyucu iyelerin zarar verdiği inancını günümüze kadar ulaştırmıştır. Bu düşünce yapısında doğa, insana kullanıp tüketilmesi için bir yaratıcı tarafından bahşedilmiş bir ödül değil; yaşamın içerisinde sürdürüldüğü kutsal bir alandır. İnsanların tüketim anlayışında yok etmek, bitirmek yoktur; tam aksine sürekliliği sağlamak vardır. Bunun için hayvanlar, su, gıda maddeleri, doğada olan her şey sadece hayatı idame ettirecek kadar avlanabilir, kullanılabilir, hiçbir şey insanın satabileceği ticari bir meta değildir; çünkü her şey insan ile eşittir. Bu düşüncenin günümüze yansımaları pek çok inanış ve

uygulamada kendini göstermektedir. Örneğin Anadolu'da yaşayan konar-göçer Yörükler hâlâ besledikleri hayvanlara bir aile ferdi gibi isim vermekte, onu sevmekte ve kesildiği zaman sanki aile bireylerinden birisi eksilmiş gibi üzülmedirler.

Mitolojik dönem doğa-insan ilişkilerinin felsefesini anlayabilmek için Türklerin geleneksel dünya görüşlerine bakmak gerekir. “Esas özellikleri düşünceleri nesnelere ifade etme, sistemli hale getirme ve azami genelleştirme olan geleneksel dünya görüşünün toplumsal bilincin çekirdeğini oluşturduğunu” (Lvova vd., 2013a: 13) söyleyebiliriz. Bu bilinç insanların doğa ve evrenle ilişkilerini de düzenlemekte, evren içerisinde kendilerini nereye konumlandıracaklarını söylemektedir. Bu bilinç pek çok inanç ve tören vasıtasıyla “doğa ile bir akrabalık düşüncesinin bağlarını çizmektir” (Lvova vd. 2013a: 37).

Örneğin günlük hayatta hepimizin bolca kullandığı ve kullanırken başka hiçbir anlam yüklenmediği su, eski Türklerde çok farklı anlamları yüklenen, çevresinde pek çok inanış ve ritüelin kümelendiği bir elementtir. Bir anlamda her şeyin kaynağıdır. Altay Yaratılış Destanı'na göre evrende insandan da önce su vardır (Gökdağ ve Üçüncü, 2007: 35). “Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri” (Lvova vd. 2013a) adlı esere göre Türklerde “su, belli olmayan ve yapısız başlangıcı, yani kaosu simgelemektedir” (Lvova vd., 2013a: 26). “Hakasların geleneksel inançlarında hamilelik dönemindeki kadınla su taşkını sırasındaki nehrin aynı semantik sırada bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla hamile kadının bulunduğu eve girmek, taşmış nehre girmeye benzemekte ve ölüm ve felaket anlamına gelmektedir” (Lvova vd., 2013a: 26).

Altay Sayan Türklerinin suya yaklaşımları da oldukça ilginçtir. Altay Sayan Türkleri arasında yüzmeye bilen kişi sayısı çok azdır; çünkü su, yabancı ve düşman olanla özdeşleştirilmektedir. Bundan dolayı mitolojik gelenekte yüzü suyla yıkamak ölmekle aynı anlama gelmektedir (Lvova vd., 2013a: 27).

Agtıyan (ag=kutsal, tıyan=inanç) veya Akdin, Kutsal Altay inancında sular ve göller birbirine bağlıdır ve su topraktan daha itibarlıdır. Suyun toprağı tuttuğuna inanılır (Kalafat, 2010: 165). “Türkler, her suyun bir iyesi olduğuna inanırdı. Eski Türklerde, çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara süci/şarap salmak suretiyle, o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı. Suyun hayat bahşedici, yaratıcı bir mukaddes gibi telakki edilmesi inancı günümüzde “zemzem suyu” ile devam etmektedir” (Kalafat, 2010: 166).

Karagas Türkleri su iyesine “su gezi” derler. Bol balık avlamak isteyen bir balıkçı, balığa çıkmadan önce bir kayın ağacına onun adını renkli kumaş parçaları bağlayarak, onu

memnun etmeye çalışmaktadır. Yine kayın ağacının yanına bir ateş yakıp üstüne de çay ve süt dökerek av için bolluk dilenir (Kalafat, 2010: 166).

Yakut Türkleri, ilkbaharda balık avına çıkmadan önce, doğurmamış bir ineği *U İççite* adlı su iyesine kurban ederler, içki ve balık sunarlar. Bir diğer su iyesi ise *Ukula Toyon*'dur. *Ukula Toyon*, suların kirletilmesine kızar, sular temiz tutulmaz, kirletilirse kaynakları kurutur ve insanları susuz bırakır (Kalafat, 2010: 167).

Anadolu Türkleri arasında suyun temiz tutulması inancı hala mevcuttur. Hava karardıktan sonra evin dışına su dökülmemesi, suyun akıp geçtiği yerlere tükürülmemesi ve işenmemesi, bu tür kirletmeler yapıldığında çarpılacağı inancı ve cezalandırılma korkusu, Türk inançlarının yaşayan son biçimleridir (Kalafat, 2010: 169).

“Geleneksel dünya görüşünde bütün olgularıyla kendi başına tek hayat kaynağı, doğadır. Yaşamı sürdürme çabası içindeki toplum, sürekli doğanın sınırsız üreme potansiyeline başvurmaktadır. Bu güçlere yakınlaşma, zaman içerisinde düzenli dünyanın küçük adasında insan hayatının devam etme garantisini sağlamaktadır” (Lvova vd. 2013a: 37). Bu konuda insanlara en çok yardımcı olan unsur da orman ve ormanı oluşturan ağaçlardır. Ağaçlar/orman meyve vermeleri, barınak ve yakacak olarak kullanılmaları, içinde av hayvanlarının yaşaması gibi pek çok gerekçe ile insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Bu önemli yer sadece maddi hayatta kalmamış inanç dünyasına da sirayet etmiştir. Yabanlılar için dünya genellikle canlıdır, ağaçlar da bu kuralın dışında değildir. Onların da kendileri gibi ruhları olduğuna inanır ve buna göre davranılır (Frazer, 2004: 61).

Altay Türkleri arasında çok yaygın bir şekilde rastlanan ruh inanışlarından birisi de “Ormanın efendisidir. Ormanlık dağlarda bu ruha “Dağın efendisi” de denir. Yakutlar, ormanın efendisi için “Bajanai” veya “Barallak” gibi yüceltici isimler de kullanırlar ve her ormanın veya çalılığın bir ruhu, efendisi olduğuna inanırlar (Harva, 2014: 315-316).

Zelenin, orman ruhlarının iki değişik türü olduğunu ileri sürerek, bunlardan birinin sessizliği severken, diğerinin tam tersine gürültü yapıp, bağırdığını ve güldüğünü söyler. Zelenin'e göre “Dağın efendisi” olan ruhlar bu ilk gruptandır. Lamutlar ve Yakutlar, “Dağın efendisini” rahatsız etmemek için bir dağın yakınından geçerken gürültü yapmaktan çekindikleri gibi, Alarsk bölgesindeki Buryatlar, ava çıkıldığında şarkı söylenmesi veya yüksek sesle konuşulmasını uygunsuz bulurlar, çünkü Hangai dağının efendisi gürültüden hoşlanmaz. Katschinski Tatarları da dağlara çıktıklarında gürültü yapmazlar. Şorlar da eğer av esnasında gürültü yapılacak veya ıslık çalınacak, şarkı söylenecek olursa “Ormanın efendisinin” av hayvanlarını da yanına alıp, çekip gideceğine hatta kimi zaman kızıp bir fırtına bile çıkartabileceğine inanırlar. Yakutların “Bajanai”si ise, buna mukabil, gürültüden ve kahkahalardan hoşlanan bir ruh olmakla, av yakalandığında onu bağırarak anılır ve kahkaha atılır. Bu konuda Ionov, Yakutların kurdukları bir tuzağa düşen bir geyiği gördüklerinde “Ho ho hoh” bak, “Kara ormanın efendisi” bize av sundu, hoh, hoh” diye bağırıp, sıçrayarak avın yanına koştuklarını ve kahkahalar attıklarını anlatmaktadır. Bunu yapma sebepleri “Ormanın

efendisine” onlara sunduğu bu av için minnet ve sevinçlerini göstermektir (Harva, 2014: 317).

Ağaçlar canlı kabul edildikleri için kendilerine yapılan hasarları, yaralanmaları, hissettikleri varsayılr. Bu örneklerde ruhun, ağacın içinde olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu ruh, ağaca can verir, onunla birlikte acı çekmesi ve ölmesi gerekir. Ama daha geç dönemlerde oluşan bir düşünceye göre de ağaç bir vücut değil; sadece ağaç-ruhun meskenidir. İnsanlar harap olmuş evlerini nasıl terk ederlerse, onlar da yaralanmış ağacı terk edebilirler (Frazer, 2004: 63-64).

Aynı inanışların izlerini Türklerde de görmek mümkündür. Bundan dolayı kişiöğlunun inanış ve düşünüş dünyasında türeyiş, beslenme, Tanrı ile irtibat kurma, cennete ulaşma, şifa, dilek gibi pek çok rol ağaca yüklenmiştir. Ağaç tanrısal bir varlık olarak kabul edilmiş, neredeyse bütün inanma ve pratiklerde ana eksene oturtulmuştur (Ergun, 2012: 25). Bahaeddin Ögel “Türk Mitolojisi” (Ögel, 2010) adlı eserinde ağaç kültü ile orman kültürünün birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini, Göktürklerin doğusunda Ormanlı Kağanlar ile ormanlı illerin başladığını söyler. Ağaç-eri illerinin, daha batıda olduğunu söyler (Ögel, 2010: 466-467). Doğuda da olsalar, batıda da olsalar Türkler yaşadıkları her yerde ağaç dikmiş ve ağaca saygı göstermişlerdir¹. Bu saygı zaman içerisinde kutsiyete dönüşmüş ve Türk inançları içerisinde kayın, çam, kavak, ardıç, çınar, servi, sedir, meşe, dut, söğüt ve elma ağaçları kutsal ağaçlar olarak kabul edilmiştir (Ergun, 2012: 185-306). “Tanrı kutunu temsil eden bu kutsal ağaçlar hayatın kaynağıdır, sürekliliğin teminatıdır. Altına sığınan, hanlara ve beylere ölümsüzlük bahşeden hayat ağacının² olduğu yerde hayat ve Tanrı kutu vardır. Kutsal ağacın yok olmasıyla birlikte hayat biter, Tanrı kutu bölgeyi terk eder. Tanrı kutunun olmadığı yerde kıtlık, hastalık, kavga, kargaşa ve ölüm vardır. Onun içindir ki, kutsal olduğuna inanılan ağaçlara dokunulmaz, dalları koparılmaz, hele hele kurummasına hiç izin verilmez” (Ergun, 2012: 362) Ağaç ve orman iyesini memnun ettikçe saadetin artacağına, bolluk ve bereketin geleceğine ve huzurlu yaşayacaklarına inanılırdı (Kalafat, 2010: 173). Bu inanışın izleri geleneksel hayatın devam ettiği yörelerde günümüze kadar ulaşmıştır. Örneğin Anadolu ve diğer Türk bölgelerinde bir evde yeni bir çocuk doğduğunda o çocuk için bir ağaç dikilmekte ve çocuğun ömrü ile ağacın ömrü arasında bağlantı kurulmaktadır (Ergun, 2012: 363).

İnsanların doğada iç içe yaşadığı en önemli canlı türü hayvanlardır. Özellikle Türkler gibi bozkır kültürü içerisinde yaşayan milletler için hayvanlar can alıcı öneme sahiptir. Çünkü Türklerin geçmiş dönemlerde en büyük geçim kaynakları hayvancılıktır. Konar-göçer bir hayat sürdüren Türkler besledikleri hayvan sürüleri sayesinde hayatta kalabilmektedirler. Beslenmeden barınmaya (kıl ve yünden dokudukları çadırlar), dini ritüellerden ticarete,

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Ögel, 2010: 469-481).

² Türklerde hayat ağacı inancı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Ögel, 2010: 480-482; Ergun, 2012: 185-246).

ulaşımdan savaşa kadar hayvan, Türklerin hayatının her safhasında yer almıştır. Bu içli dışlı ilişki Türklerin doğada iç içe yaşadıkları hayvanlara karşı kutsiyet atfeden, onlara değer veren ve saygı gösteren bir anlayış geliştirmelerine sebep olmuştur. Onun için “hayvan, eski Türkler tarafından en sık kullanılan simgedir” (Roux, 2011: 114). Bu dönemde insanın en büyük besin kaynağı av hayvanlarıdır. Ancak bu hayat anlayışında avlanan hayvanlara bir meta olarak bakılmaz; aksine onların da ruhu olduğuna, onlara da saygı gösterilmesi gerektiğine inanılır. Aksi takdirde av başarısız geçecektir; hatta av hayvanının ruhunun gelip geride kalanlardan öç alması bile mümkündür; çünkü “Evrendeki konumları yönünden insaninkine benzer bir durumda olan hayvanlar da insan gibi Tengri ve diğer ilahlara bağlıdır” (Roux, 2002: 215). “Bazı bölgelerdeki avcılar gelenek gereği ine girdiklerinde önce girişin önünde eğilerek ava saygılarını sunar, ona övgü dolu sözler söyleyip onun huzurunu bozdukları için ayıdan özür dilerler. Priyanski Tunguzları ayıya “Baba sana değer veriyoruz bizden korkma” diye seslenirken, Tuhansk Tunguzları da ayının kendilerini tanımaması için inine yaklaşırken, yüzlerini kurumla boyayarak, öç almak isteyecek olan ayının aklını karıştırıp, öfkesini komşuları olan Yakutlara yöneltmek için; “Buraya, senin yanına gelen Tunguz değil, yolunu şaşırılmış bir Yakut” diye seslenirler” (Harva, 2014: 340).

Av esnasında hayvana eziyet etmeden, hızlı şekilde öldürmeye özellikle dikkat edilir ki, hayvana eziyet edildiği takdirde avın uğurunun kaçacağına inanılır. Turuhansk Tunguzları, bir av tuzakta uzun süre acı çekerek beklediğinde, aynı yerde bir daha tuzak kurmanın uygun olmayacağına inanırlar. Bir hayvana eziyet edip, ona acı veren kişinin hastalanacağı ve her av hayvanının ruhunun olduğu ve bu ruhun ona acı çektirenlerden intikam alacağına dair inançlar Tunguzlar arasında oldukça yaygındır (Harva, 2014: 340-341).

Türklerin sosyo-ekonomik hayatında olduğu gibi inanç dünyasında da hayvanların önemli bir yeri vardır. At, sığır, koyun, koç, yak gibi hayvanlar kurban hayvanı olarak kullanılmıştır. Eski Türklerde muayyen ayin ve törenlerde ruhlardan birine binek hayvanı olarak salıverilen hayvanlara “ıdıık” denirdi ve her Şamanist bu hayvanı dokunulmaz ve mübarek sayardı. İdıık hayvanlara kadınların dokunması da kesinlikle yasaktı (Anohin, 2006: 36-37; İnan, 2006: 99). Bunların dışında Türklerde kurt, aslan, ayı, at, geyik, kaplumbağa, yılan, boğa gibi hayvanlar mitolojik özellikleri olan hayvanlardır (Çoruhlu, 2010: 151-197) ve bu hayvanlarla ilgili pek çok ritüel ve inanış bulunmaktadır. Ayrıca kaz ve kuğu gibi kuşlar Türklerde kut ve beylik simgesi haline gelmiş önemli hayvanlardır (Çoruhlu, 2010: 175). Mitolojik dönemin önemli simgesel hayvanlarından birisi olan geyiğin birçok anlamı Müslüman Türkler arasında da devam etmiştir. Çeşitli tarikatlarla ilgili menkıbelerde geyik, bazı şeyhlerin binek hayvanıdır. Yörükler arasında da bolluk ve bereketin simgesi olarak kabul edilmiştir (Çoruhlu, 2010: 164).

Geyiğin, avlayan kişiye uğursuzluk getireceği inancı da Anadolu'da yaygındır (Atnur, 2005: 216-220; İnayet, 2003: 51; Dalkesen, 2015: 66).

Geleneksel hayatta en büyük dış çevre, doğal ortam dağlardır. Ancak dağlar geleneksel hayat süren Türklerin hayatında sadece dış çevre olarak yer almakla kalmamış kutsal mekânlar olarak telakki edilmiş ve onlara hürmet edilmiş, korkulmuş ve hatta çeşitli ibadetler yapılmıştır. Eski Türklerde “Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült olmuştur” (İnan, 1976: 31). Orta Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelen sıfatlarla anılmıştır. Örneğin Han tanrı, Bayan ula gibi dağ isimleri bunlara örnek verilebilir (İnan, 1976: 32).

Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağların, göllerin, ırmakların her şeyin ruhu vardır (İnan, 1976: 34). Şaman dualarından anlaşıldığı üzere Şamanistler dağların da ruhu olduğunu düşünmekle birlikte doğrudan doğruya dağın kendisine de ibadet edip onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık olarak tasavvur etmişlerdir (İnan, 1976: 36). Dağların canlı olduğuna dair bu inancın izlerini Anadolu'dan derlenen efsanelerde de görmekteyiz. Örneğin “Maçka'dan derlenen “Dağlar Anası” adlı efsanede dağın ruhunun var olduğunun kanıtlanmasıyla ilgili bir olay anlatılır. Bu yöredeki inanca göre Dağlar Anası, yayla vakti gelip insanlar yaylaya çıktığında sevinir, güz gelip insanlar evine döndüğünde üzülürmüş. Hocanın biri bu anlatılanlara inanmaz. Bunu ispat etmek için de kışı yaylada geçirmeğe karar verir. Etraf ıssızlaşıp dağlardan garip sesler gelmeye başlayınca hoca, çok korkar. Bu gürültülere dayanamayarak ölür. Ölmeden önce de kâğıda, açıklıktan susuzluktan değil, Dağlar Anası'nın sesinden öldüğünü yazar (Kaya, 2007: 98).

Parçalardan bütüne yönelecek olursak, mitolojik bilinç taşıyan insanlar dünyayı bir bütün olarak algılamaktadır (Lvova vd., 2013a: 118). “Dünyaya bir bütün olarak yaklaşımda doğa ile insanın, yani makro-kozmos ile mikro-kozmosun özdeşliğinden meydana gelen geleneksel kültür senkretizmi ve üretim araçları terminolojisinin kullanıldığı üretim formülleri kozmosun yapılışının tasvir edilmesine de yansımaktadır. Bunu Şor kahramanlık destanlarında açıkça görmekteyiz. Onların başlangıcında dünyanın mitolojik tablosu kozmosun kaostan doğuşunu karıştırma süreci olarak, yani doğa olaylarını karıştırıcı veya kepçe ile karıştırma şeklinde canlandırmaktadır ve bu kâinatın doğuşunun ve zaman ve mekân parametrelerine kavuşmasının başlangıç noktası olmaktadır” (Lvova vd., 2013a: 140-141).

“Zamanın başlangıcında, doğa olaylarının oluşumunda yardımcı olan karıştırma aleti ve benzerleri kepçe ile kaşık önemli mistik nesnelere. Altay metinlerinde onlar baş dünya yaratıcısı *Ülgen*'in araçlarıdır” (Lvova vd., 2013a:142). Güney Sibiry Türklerinde kırmızın ilk

hazırlanışı ilkbaharın gelişine denk gelmektedir. Doğanın uyanışı, otların ve yaprakların yeşermesiyle nehirlerin buzlardan kurtulması, ilk yaratılış tablosunu yeniden canlandırmaktadır. Mitolojik geçmiş yeniden canlanırken doğanın yaratıcı potansiyelini artırmak için törenler düzenlenir (Lvova *vd.*, 2013a: 140-144).

İnsan evrende var olan her şeyle ahenk içerisinde yaşamaktadır ve onda meydana ondaki değişim kozmik erginliklerde ortaya çıkar. Mitolojik mantık hayatın doğal olguları ile insan organizmasının hayati süreçlerini karşılaştırmaktadır (Lvova *vd.*, 2013b: 18).

Kahramanlık destanlarının şiirsel stilini belirleyen mikro ve makro kozmosun eşbiçimliği ve özdeşliği, özellikle insan ile doğa arasındaki ilişkiler geleneksel toplumun yaklaşımına özgüdür. Bu prensipler, fal ve tedavi pratiğinin esasını oluşturmaktadır. Uzun asırlar boyunca elde edilen tecrübenin esasında oluşmuş ve rasyonel bilgilere dayanan Hakas tababeti, doğanın insana göre dominant etkisi olduğu prensibi üzerine kuruludur. Tedavi özelliği olan otların bir dizi kural ve törensellik izlenerek toplanması, rastlantısal değildir. Toprağa beyaz koyunyünü veya gümüş para bırakılır ve bütün doğaya yöneltilecek dua söylenir: “Biz seni sayarız! Bize şifa ver! Bize sağlık ver!”. Bu derin ilişkinin algılanması, tedavinin bir sonraki adımını da belirlemektedir. Tedavi, dolunayda başlar. İlaçlar sadece akşamları, yıldızların gökyüzünü kapladığı zamanda alınır. Bu zamanda ilaçların daha etkili olduğuna inanılmaktadır (Lvova *vd.*, 2013b: 19).

Mitolojik gelenekte başlangıç zamanında yaratılan insan, doğal kaynaklardan yapılmıştır. Tanrılar tarafından birleştirilen ve nefes verilen toprak, kil, ağaç ve kamış, insanın bedensel ve ruhsal oluşumunun esasını oluşturur (Lvova *vd.*, 2013b: 20).

Benzer görüşler, Hakasların günlük bilincinde de yaygındır. İhtiyarların anlattıklarına göre insan, kendi boy ağacının adını söylerken, o boyun üyelerinin kemiklerinin hangi ağaçtan yapıldığını da belirtir; eti ise kilden yapılmıştır. “İnsan topraktan, *tm*, rüzgârdan”. İşte insan arkaik tanımlarla böyle açıklanmaktadır. Dünyanın organik bir parçası olan insan, kendinde bütün doğal olguları birleştirmektedir (Bedeni toprak; kemikleri ağaç; nefesi rüzgâr) ve böylece o, kâinatın benzerine dönüşmektedir (Lvova *vd.*, 2013b: 21).

İlahî dinler döneminde ise insan doğa ilişkileri geri dönülmez bir şekilde değişmiştir. Artık insanoğlu doğanın efendisidir, doğadaki her şey Tanrı tarafından insanoğlunun kullanması için yaratılmıştır. Yani insanoğlu doğanın bir parçası olmaktan doğanın efendiliğine terfi etmiştir. Bu düşünceyi İslamiyet’te çeşitli ayetlerde görmekteyiz. Duhân Suresi’nde “Andolsun, onları, bir bilgi üzerine (dönemlerinde) âlemlere üstün kıldık” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 550), İsrâ Suresi’nde “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 309), Casiye Suresi’nde “Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 553) şeklinde ifade edilmektedir. Bu terfi de

insan, doğa ilişkilerinin farklı bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. İnsanın zihninde doğaya hükmetme fikri oluşmuştur. İnsanlar mitolojik dönemde kutsal varlıkların yaşadığı bir ortam olarak gördükleri doğayı ve onun çeşitli unsurlarını (ağaç, su vb.) hükmedilecek, kullanılacak birer meta olarak görmeye başlamışlardır. Doğal olarak bu yaklaşım insanın doğaya olan saygısının da yok olmasına sebep olmuştur.

İncil'in doğaya yaklaşımı da bu düşüncenin oluşumunda etkilidir. "İncil Avrupa'da Hristiyanlık öncesi dinlerin animizmine rağmen pagan dönemden beri mevcut olan bir doğa karşıtlığını desteklemiştir" (Bookcın, 2013: 41).

Ancak bu dönemde zihni bir değişim olmasına rağmen insanların doğayı tamamen kontrol altına alması, ona tahakküm kurması ve doğayı sömürmesi gibi bir durum söz konusu değildir; çünkü bu dönemde yaygın olan inanışa göre doğadaki her şey Yaratanın insana verdiği bir nimettir ve ona saygılı olmak gerekir. Ayrıca bu dönemde Allah'ın kendisine karşı gelen toplumlara doğa yoluyla cezalandırdığı inancı da vardır. Örneğin Türklerde depremlerin, sellerin ve kuraklığın Allah'ı inkâr eden, onun yolundan sapan insanlara bir ceza olarak gönderildiği inancı hâkimdir. Yani bu dönemde Yaratıcının doğa eli ile insanları cezalandırması inancı vardır. Bu inançtan dolayı da insanların doğaya yaklaşımı ilk dönemkinden farklı olmakla birlikte hâlâ doğaya bir saygı söz konusudur.

Bu zihni değişimi, yani doğaya tahakküm düşüncesini ilk tetikleyen dini inanıştaki değişimdir; ancak tek başına din değildir. Dini anlayıştaki değişimi tamamlayan ve insan düşüncesinin tamamen değişmesini sağlayan başka unsurlar vardır. Bunlardan birincisi insanın insana tahakkümü düşüncesidir. Gençler üzerinde, kadınlar ve birbirleri üzerinde tahakküm kurmadan önce insanların doğaya tahakküm etmek gibi bir düşünceleri yoktu (Bookcın, 2013: 60). Bu düşünce sonraları ortaya çıkmış ve boylar, kabileler, beylikler, derebeylikler ve nihayetinde devlet örgütlenmesi ile günümüze kadar ulaşmıştır.

İkincisi ise bugün adına "modernleşme" dediğimiz, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile başlayıp günümüze kadar kapitalizme evrilerek süre gelen süreçtir. Gerçek anlamda insan ile doğa arasındaki ilişkinin koptuğu, doğanın sömürülen, tüketilen bir meta haline geldiği dönem bu modernleşme dönemidir.

Bu süreç bir anda ortaya çıkmış bir şey değildir. Ortaçağın sonu ile 15. ve 16. yüzyılda Avrupa'da Rönesans sırasında kökü birkaç yüzyıl önceye kadar geri giden ve ilk önce görsel sanatlar ve bilimler, teoloji, mimari, edebiyat, siyaset, toplum ve özellikle ekonomide açıkça hissedilen bazı köklü değişimler oldu. Ekonomik alanda doğal olarak burjuvaziye özgü kentsel kapitalizmin görkemli bir şekilde doğuşu en fazla dikkat çeken olgudur. Haklı olarak "büyük

transformasyon” olarak ifade edilen bu olgu, 18 ve 19. yüzyıl Sanayi Devriminin yolunu açmıştır (Bu öyle bir devrim ki otomasyonla birlikte şimdilerde şüphesiz ki doruk noktasına ulaşmıştır). Özellikle olağanüstü karmaşık bir üretim sistemi olan kapitalizmin dümen suyunda kurumların/organların genişlemesi büyük bir hız kazanmıştır (Zijderfeld, 2013: 87). Kapitalizm, sadece üretim ve tüketim biçimlerini değiştirmemiş, yani sadece maddi alanda kalmamış kültürel alana da etki etmiş ve çok büyük değişikliklere sebep olmuştur.

“Geleneksel olarak yaşayan, modern öncesi insan için dünya hala esrarengizliğin hüküm sürdüğü büyü bir bahçe iken, “büyük transformasyon”dan bu yana dünya mümkün olduğunca tesadüfe yer olmayan giderek daha fazla hesaplanabilir ve tahmin edilebilir bir gerçeklik olmuştur” (Zijderfeld, 2013:87). Bu anlamda modernleşme, mitolojik ve teolojik düşüncenin egemen olduğu bir dünyadan akıl ve bilimin egemen olduğu bir dünyaya geçiş sürecidir. Bu değişim sadece maddi ve bilimsel alanda kalmamış, toplumların kültürel kodlarını taşıyan değer ve normlar da etkilenmiştir.

“Modernleşme sürecinde değer; norm ve anlamların kurumsal temellerinden bağımsızlaşması ve belirsiz, genel ve enflasyonist olması anlamına gelmektedir” (Zijderfeld, 2013: 92). “Bu genelleşme ve belirsizleşmeden dolayı, insanların davranışı ve kimliği için çok önemli olan değer, norm ve anlamlar güçlerinden çok şey kaybetmişlerdir” (Zijderfeld, 2013: 112). Hâlbuki “değerler her zaman, kişilerin nasıl düşünmesi, hissetmesi ve eylem yapması gerektiğini söyleyen normlarla sıkı sıkıya bağlantılı olmuştur” (Zijderfeld, 2013: 92). Doğal olarak değer, norm ve anlamları güç kaybeden, etkisizleşen toplumların dünya algısı da değişmiştir ve bu değişimin etkilerinin en belirgin şekilde görüldüğü alanlardan birisi insan-doğa ilişkileridir.

Modernleşmenin getirdiği ve Batı literatürü ile söyleyecek olursak “sivilleşme/medenleşme genel bir fenomendir ve bu anlamda spesifik olarak sadece Batı kültürüne özgü bir şey değildir (Zijderfeld, 2013:94). Hemen hemen dünyanın tamamı üzerinde etkili olmuştur. Kaçınılmaz olarak Asya’dan Avrupa’ya geniş bir coğrafyada yaşayan Türklerin kültürel yaşantısında da etkili olmuştur. Modernleşme ile başlayan dönemde Türk kültüründeki norm, değer ve anlamlarda da çok büyük değişiklikler gözlemlenmiştir.

Türk milleti de diğer milletler gibi dünyada var olan bilimsel, teknolojik ve toplumsal değişimlere ayak uydurmaya çalışmaktadır. Çünkü artık globalleşmiş olduğu varsayılan dünyada bütün devletler ve milletler birbirine entegre halde yaşamaktadır. Dünyanın herhangi bir tarafında ortaya çıkan bir ürün (cep telefonu, televizyon vs.) veya moda her yere çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Türkiye de coğrafi konumu gereği bu değişim ve dönüşümlerden en çok etkilenen ülkelerden biridir.

Sanayi devrimi ile başlayan seri üretim bütün insanlığın olduğu gibi Türk milletinin de üretim ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. İnsanlar geleneksel hayatta sadece tüketmek amacıyla ürettiği için ihtiyacı kadarını üretmeyi ve tüketmeyi tercih ediyordu. Ancak günümüzde insanlar sadece tüketmek için değil, satmak ve ticari gelir elde etmek için üretmektedir. Ticari kazancın bir sınırı sonu olmadığı için insanlar olabildiğince çok üretmeye; ürettiğini de olabildiğince çok tükettirmeye çalışmaktadır. Ne kadar çok üretim o kadar çok kazanç düşüncesi herkese hâkim olduğu için kıyasıya bir rekabet oluşmuş durumdadır. Bu rekabet içerisinde hiç kimse doğayı ve doğanın dengesini düşünmemekte sadece kazancını hesap etmektedir. Bundan dolayı günümüzde “sürekli olarak, büyüme ihtiyacıyla çıldırmış olan bir toplumun yaşam dünyasını telafisi olanaksız bir biçimde ortadan kaldıracığı, organik olanın yerine inorganik olanı, toprağın yerine betonu, ormanın yerine kıraç toprağı, canlı türlerinin yerine basit ekosistemleri geçireceği; evrimin işleyişini tersine çevirerek dünyayı insan türü dahil hiçbir karmaşık canlı türünün yaşamasına elvermeyecek inorganik, mineral bir evreye geri dönüleceği tehdidi ile yaşıyoruz” (Bookcın, 2013: 36-37).

“Yalnızca insanlara özgü kimi yetilere, birbirimizle barış içinde yaşama yetimize, diğer insanlara ve canlı türlerine ihtimam gösterme yetimize duyduğumuz inancı yitiriyor gibiyiz” (Bookcın, 2013: 37). Bu yetilerimizi kaybetmemiz doğa ile aramızda olan barışı bozmaktadır. Batı dünyasının ilerlemeci bakış açısından yaklaştığımızda geçmişe göre çok daha medeni ve ileri bir toplum olarak görünürüz. Ancak medenileştikçe Hem kendimizin hem de doğada yaşayan diğer canlıların yaşam alanlarını yok ettiğimiz gerçeği de göz ardı edilemeyecek kadar ayyuka çıkmış durumdadır. Bu durumda “medeniyetin doğayla kaçınılmaz olarak karşı karşıya durduğu, medeniyetin insan doğasını yozlaştırdığı gibi tarihsel temalar, Rousseau’dan sonra, tam da yaşadığımız gezegeni ve kendimizi kurtarabilmek için gerçek anlamda insani ve ekolojik bir medeniyete her zamankinden fazla ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde yeniden ortaya çıkıyorlar” (Bookcın, 2013: 37).

Bugün içinde bulunduğumuz toplumsal düzende ve yaşam şartları içerisinde uğraşmamız gereken en büyük zorunluluk “toplumu ekolojik görünümün içine yeniden yerleştirme gerekliliğidir” (Bookcın, 2013: 40). Bugün insanlar tüketebileceklerinden daha fazlasını satın alıyorlar. Daha fazlasını satın aldıkça da daha fazla üretimi teşvik ediyorlar. Daha fazla üretim ve daha fazla tüketim de daha fazla doğa tahribatını beraberinde getiriyor. Çünkü doğanın değişim ve dönüşüm hızı ile toplumun değişim ve dönüşüm hızı arasında çok büyük bir fark var. Geleneksel hayatta bu hız hemen hemen birbirine eşitken günümüzde aradaki makas hızla açılmaktadır. Bu açılmayı ülkemizle ilgili yapılan çeşitli çalışmalardan elde edilen veriler de göstermektedir. Türkiye’nin su varlığı ile ilgili yapılan bir çalışmaya göre “ülkemizde hızlı

nüfus artışıyla kişi başına düşen alanın azalması başta olmak üzere sanayinin yaygınlaşması, tarımın makineleşmesi, çevrenin dolayısıyla suların kirlenmesinde önde gelene etmenlerdir. Bunların hepsinden önemlisi ise insanların genelde çevre koşullarının yaşam için taşıdığı önemi yeterince algılayamamalarından kaynaklanmaktadır. Ülkemizde birçok nedenden dolayı kontrol altında tutulamayan evsel, endüstriyel ve tarımsal etkinlikler sonucu, günümüzde pek çok su havzasında kirliliğin önemli boyutlara ulaştığı bilinmektedir” (Akın ve Akın: 2007: 113). “Türkiye’nin Su Riskleri Raporu” (2014) adlı çalışmaya göre “Türkiye, sanılanın tersine, su zengini bir ülke değildir. Halen, kişi başına düşen 1.519 m³’lük su miktarı ile “su sıkıntısı çeken” bir ülke kabul edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye nüfusunun 2030 yılında 100 milyona ulaşacağını öngörmektedir. Bu durumda, kişi başına düşen su miktarının 1.120 m³/yıl olması beklenmektedir. Diğer bir deyişle, artan nüfusu, gelişen ekonomisi ve büyüyen kentleriyle Türkiye “su fakiri” olma yolunda ilerlemektedir” (Öktem ve Aksoy, 2014: 14).

Ülkemizde hava kirliliği konusunda hazırlanan raporlar da ciddi problemler olduğunu göstermektedir. Başta Düzce, Bolu, Edirne, İstanbul gibi şehirler olmak üzere pek çok şehirde durum hiç de iç açıcı gözükmemektedir. Artık hava kirliliğinin insan sağlığını tehdit eder duruma geldiği bu illerimizde acil tedbirler alınmazsa ileride çok daha vahim bir tablo ile karşılaşacağımız açıktır (Bozoğlu, 2016: 1-19).

Hava kirliliğinin en büyük sebeplerinden birisi ülkede yeterince ağaç olmamasıdır. İnsan hayatının devam etmesi için en gerekli temel faktörlerden birisi olan temiz havayı sağlayan ormanlarımızın varlığını yıllara göre karşılaştırsak şöyle bir oran ortaya çıkmaktadır (URL 1):

1973: 20.199.296 ha (Ülke genelinin %26,1’i)

1999: 20.763.248. ha (Ülke genelinin %26,7’si)

2004: 21.188.747 ha (Ülke genelinin %27,2’si)

2012: 21.678.134 ha (Ülke genelinin %27,7’si)

2015: 22.342.935 ha (Ülke genelinin %28,6’sı).

Görüldüğü gibi ülkemizin nüfusu ve sanayi kuruluşları sürekli artarken orman varlığındaki artış son derece kısıtlı kalmaktadır. Bu da ülkemizde hem hava kirliliğine sebep olmakta hem de orman içerisinde yaşayan ayı, aslan, kurt, sincap gibi hayvanların yeterli yaşam ortamı bulamamasına ve ekolojik sistemin bozulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca orman varlığı yağış miktarını da doğrudan etkilediği için ülkemizin yeterli yağış alamaması ve su kıtlığı

yaşamısına; iklim dengesinin bozulmasına ve sık sık kuraklık, sel, fırtına gibi doğal afetlere; verimli toprakların erozyonla aşınmasına sebep olmaktadır. Örneğin ülkemizde yaşanan iklim değişikliği ve kuraklıkla ilgili medyaya yansıyan bir haber “Yaz Tehlikede! Eğer Sıcaklıklar Düşmezse Durum Vahim...” başlığıyla verilmiştir ve bu yıl (2017) kış mevsiminde sıcaklıkların anormal derecede yüksek seyrettiği, bunun şimdilik iyi bir şeymiş gibi görünmesine rağmen büyük tehlike yarattığı, yağışlardaki azalma ve sıcaklık değerlerindeki bu şekilde devam ederse yaz döneminde büyük sıkıntılar yaşanabileceği ifade edilmektedir (URL: 2).

Bu çevre sorunlarının artması ve “küresel ısınma” kavramının da gündeme girmesiyle birlikte insanlarda yeniden bir doğa hassasiyeti başlamıştır. Bugün doğa ile ilgili birçok dernek ve vakıf ülkemizde faaliyet göstermekte, sinema, televizyon ve gazetelerde çevre bilinci ile ilgili pek çok yayın yapılmaktadır.

Bu kapsamda yapılmış olan “Mandıra Filozofu”³ adlı sinema filmi, temel olarak doğa insan ilişkilerini işleyen ve günümüz kapitalist tüketim kültürü içerisinde yaşayan insanların üretim ve tüketim ilişkilerine eleştirel bir açıdan bakan bir filmidir. Filmin başkahramanı Mustafa Ali, Muğla'nın Çökertme köyü yakınlarında bir kulübede inekleri ve tavukları ile kendi başına bir hayat sürmektedir. Mustafa Ali'nin en büyük sloganı “*Ben çalışmaya karşıyım.*” sözü olmuştur. Film dikkatle izlendiğinde Mustafa Ali'nin aslında çalışmaya değil; gereğinden fazla çalışmaya karşı olduğu anlaşılabilir. O, insanların tüketebileceği kadar üretmesi gerektiğine, modern hayatın insanlara ihtiyacı olmayan şeyleri de aldıracağına, insanların bunları almak için gerekenden çok daha fazla çalıştığına dikkat çekmektedir. Mustafa Ali'ye göre doğa ana ona ihtiyacı olan her şeyi vermektedir. Sütünü, etini, yumurtasını hayvanlardan; sebze ve meyvesini de bahçesinde yetiştirdiği meyve ve sebzelerden almaktadır. Bu şekilde para ile çok fazla bir ilişkiye girmesine gerek kalmamaktadır.

Filmin ana felsefesi, insanın doğa ile uyumlu bir şekilde yaşadığı, doğaya saygı gösterdiği, doğayı sevdiği takdirde doğanın insanın ihtiyacı olan her şeyi verdiği fikrine dayanmaktadır. Film bu açıdan bakıldığında zaman Türklerin geleneksel dünya görüşünü yansıtmakta ve mitolojik dönem dediğimiz dönemdeki doğa ile barışık, iç içe yaşamı özendirilmektedir. Filmin Türkiye’de popülerlik kazanması “*Ben çalışmaya karşıyım.*” sözünün bir slogan haline gelmesi, insanların bu döneme duydukları özlem ve geri dönüş isteğini, içinde yaşadıkları modern toplum karmaşasından çok da memnun olmadıklarını bize ifade etmektedir.

Bu çağda yaşayan biz insanlar, istesek de istemesek de yakın çağımızın kurbanlarıyız. İnsanlık tarihinin en kendine özgü, en zararlı toplumsal düzeni olan modern kapitalizm

³ Mandıra Filozofu. Yönetmen: Müfit Can Saçıntı, Oyuncular: Müfit Can Saçıntı, Rasim Öztekin, Ayda Aksel vd., Yapımcı: Birol Güven, Mint Prodüksiyon, Vizyon Tarihi: 4 Nisan 2014.

ilerlemeyi hırs dolu bir çekişme ve rekabetle, toplumsal statüyü sınırsız ve ahlaksız bir servet birikimiyle, en kişisel değerleri ise bencillik ve hırsla özdeşleştirir; açıkça satmak ve kâr etmek amacıyla meta üretmeyi bütün ekonomik ve sanatsal çabaların temelindeki itici güç, kârı ve zenginleşmeyi ise toplumsal yaşamın varoluş nedeni sayar. Tarihte hiçbir toplum bu etmenleri varoluşunun merkezine koymamış, ya da daha kötüsü, olduğu gibi “insan doğası”yla özdeşleştirmemiştir. Önceki dönemlerde kötülüğün belirtileri olarak görülen bütün kötü işler ve huylar kapitalist toplumda birer erdem olarak sunulmuştur (Bookcın, 2013: 62). Bu rüzgâra kapılan Türk insanı da daha çok üretip daha çok satmak için doğayı acımasızca tüketmeye, ona olan saygısını kaybetmeye başlamıştır. Eskiden bir ağaç, su, orman, hayvan gibi doğal yaşamın bir parçası olan varlıklara saygı ile yaklaşıp hepsi sevilirken; satmak için beslenen hayvanlara bile isimler verilip aile bireyi muamelesi yapılırken, bugün hepsine ticari bir meta olarak bakılmaktadır. Ancak, doğanın kendisini yenileyemez hale gelmesi ile ortaya çıkan kuraklaşma, verimsizleşme, hava kirliliği, su kıtlığı, iklim değişimleri gibi olaylar insanımızın tekrar uyanması ve yaptığı hatayı anlamaya başlaması gerektiğini söylemektedir.

Bu süreçte radyo, televizyon, sinema gibi çağımızın etkili iletişim araçlarının kullanılması yoluyla verilecek olan mesajlar son derece önemlidir. Bu bağlamda Mandıra Filozofu filmi başarılı bir örnektir.

Sonuç

Çalışmada ortaya konulan hususlardan görüleceği üzere Türklerin geleneksel dünya görüşünde animizim inancının da etkisiyle doğada var olan her şey büyük, küçük, önemli, önemsiz gibi sınıflamalara tâbi tutulmaksızın kutsal kabul edilmekte ve canlı olduğuna inanılmaktadır. Bu dönemde doğa bir kaynak değil yaşam alanıdır ve insan da bu alanın bir parçasıdır.

Günümüz modern çağında ise doğa insanlara tüketmesi için çeşitli şeyler sunan bir kaynaktır. Ticaretin ülkeler arası olmaktan çıkıp kıtalar arası arenaya dönüştüğü bu çağda ülkemizin diğer ülkelerle rekabet edebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için bizim de geleneksel yaşam biçiminin değil; kapitalizmin damga vurduğu üretim-tüketim ilişkilerine ayak uydurmamız bir yerde zorunluluktur. Ancak buradaki ince çizgi doğayı ve bize sunduğu kaynakları nasıl tüketeceğimiz sorusuna vereceğimiz cevaptır.

Eğer doğal kaynakları tüketirken “sürdürülebilirlik” ilkesi göz önünde bulundurulursa geleneksel dünya görüşü günümüz şartlarına uyarlanmış olur ve böylece hem doğuya olan saygı devam eder hem de rekabetçi günümüz şartlarına ayak uydurulmuş olur.

İnsan hayatının devamının doğal hayatın devamına bağlı olduğu ilkesi unutulmadan doğa ile barışık yaşam felsefesi gelecek kuşaklara kazandırılabilirse Türklerin geleneksel dünya görüşüne uygun modern çağla rekabet edebilecek bir yaşam felsefesi oluşturulabilir. Bunun yapılabilmesi için kullanılacak en uygun argümanlardan birisi de sinemadır. Bu bağlamda ele aldığımız Mandıra Filozofu filmi en güzel örneklerden birisidir. Filmin başkarakteri (veya tipi) Mustafa Ali şehir hayatından kaçarak doğa yaşama sığınmış, doğa ile barışık yaşayan bir tiptir. Mustafa Ali doğaya kutsallık atfeden birisi değildir; ancak doğa ile uyumlu olarak nasıl yaşanabileceğini, doğanın insanlara sunduğu nimetleri kullanarak nasıl rahat yaşanabileceğini bilen ve bunları günlük hayatında uygulayarak son derece mutlu bir hayat sürmektedir. Filmin zıt karakteri Cevat ise modern şehir hayatına kendini olabildiğince kaptırmış, kapitalizmin rekabetçi dünyasında sürekli daha çok kazanmak için çalışan; ancak çok zengin ve güçlü olmasına rağmen hiç mutlu olmayan bir tiptir. Film bu iki tipi birbiriyle karşılaştırarak Mustafa Ali'nin yaşamını över ve insanlara bu yaşamın daha iyi olduğu mesajını verir.

Modern çağda yaşayan gençlere artık doğanın kutsal olduğunu, doğada her şeyin bir ruhu olduğunu söylemek hiç inandırıcı olmayacaktır; ancak Mandıra Filozofu filmi gibi filmlerle ve diğer yollarla onlara doğanın bizim yaşam kaynağımız olduğu, doğa ile barışık yaşamın hem huzur ve mutluluk getireceğini hem de yaşamın devamını sağlayacağını; sağlıklı bir sürmek için doğayı yok etmememiz gerektiğini öğretebilirsek Türklerin geleneksel dünya görüşüne uygun yeni nesiller yetişecektir.

Kaynaklar

- AKIN, M. ve Galip Akın. (2007). Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(2), 105-118.
- ALTUNTAŞ, H. ve Muzaffer Şahin. (2007). *Kur’an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ANOHİN, A. V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. (Çeviren: Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova). Konya: Kömen Yayınları.
- ATNUR, G. (2013). Kozı Körpeş ile Bayan Sulu Destanında Geyik. *TEAD*, 28, 213-222.
- BOOKCIN, M. (2013). *Toplumunu Yeniden Kurmak*. (Çeviren: Kaya Şahin). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- BOZOĞLU, B. (2017). *Hava Kirliliği Raporu 2016*. TMOB Çevre Mühendisliği Odası Yayınları.
- ÇORUHLU, Y. (2010). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- DALKESEN, N. (2005). Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kültüründe Geyik Kültü. *Millî Folklor*, 27(106), 58-69.
- ERGUN, P. (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- FRAZER, J. G. (2004). *Altın Dal Dinin ve Folklorün Kökenleri*. (I. Cilt). (Çeviren: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.

- GÖKDAĞ, A. Bilgehan ve Kemal Üçüncü. (2007). *Başlangıcından Günümüze Türk Destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- HARVA, U. (2014). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. (Çeviren: Ömer Suveren). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- İNAN, A. (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İNAYET, A. (2013). Uygur Kültüründe Geyik, *Geyik Kitabı*. (Der. E. G. Naskali, E. Demir). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 45-54.
- KALAFAT, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- KAYA, M. (2007). *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- LVOVA, E. L. vd. (2013a). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri Kâinat ve Zaman. Nesnelere Dünyası*. (Çeviren: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- LVOVA, E. L. vd. (2013b). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri İnsan ve Toplum. Nesnelere Dünyası*. (Çeviren: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- ÖGEL, B. (2010). *Türk Mitolojisi*. (Cilt: 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖKTEM, A. U. ve Ayça Aksoy. (2014). *Türkiye'nin Su Riskleri Raporu*. İstanbul: Ofset Yayınevi.
- ROUX, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çeviren: Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- ROUX, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (Musa Yaşar Sağlam). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- YOLCU, M. A. (2017). Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri. *Halk Bilimi El Kitabı*. 2. Baskı, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 151-203.
- ZIJDERVELD, A. C. (2013). *Kültür Sosyolojisi Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş*. (Çeviren: Kadir Canatan). İstanbul: Açılım Kitap.

İnternet Kaynakları

- URL1: *Türkiye Orman Varlığı 2015*,
<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/T%C3%BCrkiye%20Orman%20Varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2016-2017.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2017).
- URL2: <http://www.mynet.com/haber/guncel/yaz-tehlikede-eger-sicakliklar-dusmezse-durum-vahim-3554255-1> (Erişim Tarihi: 13.12.2017).